REMBRANDT'IN ELLERİNDE HAYAT BULAN ETKİLEYİCİ BİR BİRLİKTELİK: ANATOMİ BİLİMİ VE RESİM SANATI

Banu AKGÜN¹ Emre Özgür BULDUK²

¹ *Gazi Üniversitesi Ankara Meslek Yüksekokulu Tasarım Bölümü Grafik Programı*

² *Fizyolog*

Özet: Rembrandt 1632 yılında resim sanatı ile anatomi bilimini ustalıklı buluşturduğu bir başyapıt olan “DrTulp’un Anatomi Dersi” isimli resmi yapmıştır. Resimde DrTulp, sol ön kol kası diseke edilmiş olan kadavranın çevresine toplanmış ve kendisini merakla karışık bir heyecanla dinleyen Amsterdam Cerrahlar Loncası Üyeleri’ne anatomi dersi anlatmaktadır. Rembrandt bu eşsiz eseri meydana getirirken aydınlık – karanlık alanlar oluşturan ve resme derinlik etkisi kazandıran “chiaroscuro” tekniğini kullanmıştır. Bu tekniği en iyi şekilde kullanan Rembrandt, resme gerçekçi bir anlam katarak özel bir ruh hali yaratmayı başarmıştır. Rembrandt’ın bu eseri bugün birçok anatomi kitabının kapağında boy göstermekte, dün olduğu gibi bugün de birçok kişiyi etkilemekte ve görenleri kendisine hayran bırakmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rembrandt, DrTulp, Chiaroscuro, Anatomi, Sanat

IMPRESSIVE UNITY FINDING LIFE IN THE HANDS OF REMBRANDT: THE SCIENCE OF ANATOMY AND THE ART OF PAINTING

Abstract: In 1632, Rembrandt painted his masterpiece called “Dr Tulp’s Anatomy Lesson” in which the art and the science of anatomy were met together. In the painting, Dr Tulp described as teaching anatomy to the Members of the Amsterdam Guild of Surgeons near a cadaver. As it is seen that the left forearm of the cadaver was dissected and the members of the guild listening Dr Tulp with excitement mixed curiosity. Rembrandt managed “chiaroscuro” technique in order to create light – dark areas. He managed this technique successfully by adding a realistic sense to his unique work. This painting is often seen on the cover of the anatomy books and it affects many people today as it was yesterday.

Key Words: Rembrandt, Dr Tulp, Chiaroscuro, Anatomy, Art

1. GİRİŞ

Anatomi ve sanat insanlık tarihi kadar eski iki bilim dalıdır. Yunanlı fizyolog Alkmaion (M.Ö.6. yy.) insan vücudunu araştırmak amacı ile kadavra üzerinde çalışmalar yapan ilk hekimdir. Orta Çağ'da Avrupa toplumunda insan vücuduna kilise tarafından dokunulmazlık ve kutsallık atfedildiği için hekimler ve sanatçılar açısından anatomi çalışmaları yasaklara rağmen oldukça zor koşullarda gizlilikle yürütülmüştür. Rönesans Dönemi'nde bireyin rasyonel olarak algılanması ile birlikte hekimler ve sanatçılar teşrih ile kadvraların incelenmesine insan vücudunun bilinmeyenlerini araştırmaya koyulmuşlardır. Bu dönemde renk, tablonun perspektifine katılarak ona derinlik kazandırmış ve gölge-ışık oyunları ile dramatik bir etki yaratmayı başarmıştır (Akar, 2007: 20).

2. AMAÇ

Rönesans Dönemi'nde insan vücudunu araştırmak amacı ile Dr Tulp'un isteği üzerine anatomi dersine giren ve bu dersi resimleyen Ressam Rembrandt van Rijn (1606-1669)'ın "Dr Tulp'un Anatomi Dersi" isimli eserinin incelenerek yorumlanmasıdır.

3. KAPSAM

Resim sanatı ile insan anatomisi arasındaki ilişkiye baktığımızda resim sanatında imgesel yansımalar önem kazanmışken, anatomi biliminde ise insan vücudu en ince detaylarına kadar ön plana çıkarılmaktadır. Rembrandt, Dr Tulp'un isteği ile anatomi dersinde Amsterdam Cerrahlar Loncası Üyeleri'ne kadavra üzerinde anlatılan anatomi dersini en ince ayrıntısına kadar ustalıkla resmetmiştir. Bu çalışmada Rembrandt'ın resmettiği "Dr Tulp'un Anatomi Dersi" isimli eser incelenmiştir.

4. YÖNTEM

Bu makalede literatür tarama yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden olan betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Buna göre; Literatür tarama yöntemi ile elde edilen veriler belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 226-227).

5. ANATOMİ DERSİ

Resim sanatı ile anatomi bilimini tuval üzerinde buluşturan Rembrandt, 1632 yılında doğduğu şehir olan Leiden'den ayrılıp Amsterdam'a gelmiştir. Henüz 26 yaşındadır ama tanınmış bir ressamdır. Rembrandt, Amsterdam Cerrahlar Loncası'nın bir grup portresi teklifi üzerine "Dr Tulp'un Anatomi Dersi" isimli resmi yapmaya karar vermiştir. Resimdeki en önemli figür Dr Nicolaes Tulp (1593-1674)'dur (Afek vd., 2009: 390; Mathiasen ve Mag, 2010: 476). Dr Tulp Leiden Üniversitesi'nde tıp okuduktan sonra anatomi üzerine çalışmalarda bulunmuş ve Cerrahlar Loncası'nda anatomi hocası olarak çalışmıştır. Dr Tulp yazdığı "Observationes Medicae" isimli kitabında karşılaştığı 231 vakadan ayrıntılı bir biçimde bahsetmiştir. Resimde ilk bakışta Dr Tulp bir kadvranın çevresinde toplanmış yedi kişinin karşısında bir diseksiyon gerçekleştirmektedir. Bu yedi kişi Amsterdam Cerrahlar Loncası Üyeleri'dir ve Dr Tulp etrafındaki lonca üyelerine sol ön kolu diseke edilmiş bir kadvranın önünde anatomi dersi anlatmaktadır. Resimde anlatılmak istenen sadece anatomi dersi değildir. Dr Tulp, lonca üyelerinin sorularına cevap vermekle kalmıyor muhtemelen Tanrı'nın yaratmış olduğu insan bedeninin ne kadar muhteşem bir yapıt olduğundan da bahsetmektedir. O dönemde anatomi bilimi için Tanrı'nın yaratıcı bilgisine ulaşmanın bir yolu

olduğuna inanılırdı (Kopelman ve De Ville, 2003: 151; Ijpm vd., 2006: 890). Kadavra resmin ortasında diyagonal olarak durmaktadır. Kadavranın ayaklarında açık bir kitap göze çarpmaktadır. Bu kitap büyük bir ihtimalle anatomi bilimine bir deha olan Andreas Vesalius'un meşhur anatomi kitabıdır. Dr Tulp'ta anatomi bilimine olan özel ilgisi ve katkıları nedeniyle Amsterdam'ın Vesalius'u olarak biliniyordu. Otopsi yapılan kişi ise Adriaen Adrianson (Aris het Kint)'dur. Resmi kayıtlarda belirtildiğine göre Adriaen, 31 Ocak 1632'de işlediği bir suç yüzünden asılarak idam edilmiştir. Resme dikkatlice bakıldığında kadavranın sol eli sağ elinden daha uzundur. Ayrıca kadavranın boyun kısmı resimde gözükmektedir. Dr Tulp'un anatomi dersi ise oldukça dikkat çekicidir. Çünkü otopsi belirtilen protokole göre yapılmamıştır. Protokole göre, birinci gün kadavranın abdominal (karın) ve göğüs kavitesi (boşluğu), ikinci gün kraniumu (kafatası), üçüncü gün ise üst ve alt ekstremiteleri (uzuvlar) ince-

lenmelidir. Resimde, Dr Tulp protokolün tersine, ilk önce üst ekstremiteleri incelemeye başlamıştır. Dr Tulp, sağ elindeki forseps ile kadavranın ön kol kaslarından birini göstermekte ve sol eliyle de bu kasın yaptırdığı hareketi tekrarlamaktadır. Rembrandt, Dr Tulp ve onu dinleyen Amsterdam Cerrahlar Loncası Üyeleri'ni yetenekli elleriyle resmederek ölümsüzleştirmiştir. Rembrandt'ın yaşadığı çağda diseksiyonlar soğuk ortamlarda yapılıyor böylece kadavranın çabuk bozulmasının önüne geçilmiş olunuyordu. Rembrandt, Dr Tulp'u şapkalı olarak resmetmiştir. Dr Tulp'un şapkası ve oturmuş olduğu sandalye onun sosyal statüsünün kendisini dinleyen lonca üyelerinden daha üstün olduğunun bir belirtisidir. Lonca üyelerinin bir kısmı Dr Tulp'un gösterdiği kas ve tendona bir kısmı ise kadavranın ayakları ucundaki anatomi kitabına bakmaktadır. Rembrandt bu resimde, insan bedeni gibi muhteşem bir yapının zamanı gelince ölmesine de atıfta bulunmaktadır (Afek vd., 2009: 391; Haas, 1992: 1001).

Resim: Rembrandt van Rijn “Dr Tulp’un Anatomi Dersi” 1632. Royal Picture Gallery Mauritshuis, Hollanda.

6. CHIAROSCURO TEKNİĞİ

Rembrandt resimde chiaroscuro tekniğini kullanmıştır. Chiaroscuro, aydınlık ve karanlık alanların oluşturulması amacıyla gerçekleştirilen ve derinlik etkisini en iyi yaratan aydınlatma biçimidir. Özel alanlar aydınlatılırken, diğer alanlar yarı karanlık ya da tamamen karanlık bırakılır. Dramatik etki ön plandadır. Bu teknik sayesinde sahneye gerçekçi bir anlam katılmakta, anlatılan konu desteklenmekte ve özel bir ruh hali yaratılmaktadır (Gürses, 2010: 7). Rembrandt, resmindeki güçlü anlatımı, parlaklık ve altın ışık ile oluşturmuştur. Resimde ışıktan gölgeye geçiş oldukça yumuşaktır (Per,

2012: 105). Ayrıca Dr Tulp’un, lonca üyelerinin ve kadavranın resmediliş tarzı resme tiyatral bir atmosfer katmıştır. Resimdeki ışık kadavradan yayılmaktadır. Işığın yayılımı Rembrandt’ın yenilikçi yönünün bir göstergesidir. Resimdeki aydınlık ve karanlık geçişler de resme ürpertici ve kasvetli bir atmosfer katmaktadır. Kadavranın dudakları ve tırnakları dikkatli bir şekilde incelendiğinde Rembrandt’ın rigor mortis (ölüm katılığı) olayını gerçekçi bir biçimde resme yansıttığı görülmektedir. Rembrandt diseksiyon yapılan sol ön koldaki dijital kasları ve tendonları da estetik bir biçimde resmetmiştir (Kruger, 2005: 86).

Lonca üyeleri resmin sol tarafında yüksek bir üçgen kompozisyon meydana getirmektedir. Dr Tulp ise resmin sağ tarafında bulunmaktadır. Dinleyicilerden birisi elinde bir not tutmaktadır. Önceleri bu notun bir anatomi kitabına ait olduğu düşünülürken resim üzerinde yapılan ayrıntılı çalışmalar sonucunda kağıdın üstünde Dr Tulp’u merakla dinleyen Cerrahlar Loncası Üyeleri’nin isimlerinin sıralandığı görülmektedir. Rembrandt yaratıcı bir fikirle resimde bulunan lonca üyelerinin isimlerini resmin içine yerleştirmeyi başarmıştır. Dinleyicilerin yüzlerindeki ifadeleri Rembrandt ustalikle resmetmiştir. Antik Yunan filozoflarına göre “İnsan zekidir çünkü elleri vardır” ifadesi göz önüne alındığında Tanrı’nın varlığının en büyük kanıtı insan elidir. Rembrandt bu resimde Tanrı’nın varlığına ve insan yaşamının gelip geçiciliğine atıfta bulunmaktadır. Resimde, anatomi bilimi ve sanatının birlikteliği etkileyici ve çarpıcı bir biçimde resmedilmiştir. 21. Yüzyılda, resim üzerinde yapılan X-ışını taramalarında kadavranın sağ elinin ilk eskizlerde ampute bir biçimde çizildiği saptanmıştır ancak bilinmeyen bir nedenle Rembrandt, resmi tamamlarken kadavranın sağ elini de resmetmiştir. Rembrandt’ın fikrini değiştirmesi belki de kadavranın anatomik bütünlüğünü korumak istemesinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Bu etkileyici resim Rembrandt’ın elinde hayat bulmuştur. Resim sanatı açısından hayranlık uyandırıcı bir eserdir. Tıp ve sanat tarihi açısından önemi ise, Rembrandt’ın yaşadığı dönemi, derslerin dinleniş biçimlerini, giyilen kıyafetleri, chiaroscuro tekniğini anatomi bilimine bakış açısını en iyi biçimde yansıtmasıdır. Resim bugün Hollanda’da Royal Picture Gallery Mauritshuis’te bulunmaktadır (Masquelet, 2005: 398; Ijpm vd., 2008: 1061).

7. TARTIŞMA

Rembrandt’ın yetenekli ellerinde hayat bulan “Dr Tulp’un Anatomi Dersi” isimli eseri doktorlarla sanatçıların bakış açısındaki farkı açıkça göstermektedir. Rüzgar Kayırhan ve Demircan 2013 yılında yayınladıkları bir makalede anatomik bir hatadan bahsetmişler ve dersin konusu olan elin sol olması gerekirken resimde görülenin sağ el olduğunu iddia etmişlerdir (Rüzgar Kayırhan ve Demircan, 2013:24) Ancak Rembrandt’ın yapmış olduğu resme dikkatlice bakıldığında Dr Tulp’un kadavranın sol elini incelediği açıkça görülmekte ve Dr Tulp çevresini saran Amsterdam Cerrahlar Loncası Üyeleri’ne kadavranın sol elinde gösterdiği fleksor digitorum superficialis kasının (parmakların içe bükülmesini sağlar) yaptırdığı hareketi kendi sol elinde de tekrar etmektedir. Ayrıca Rembrandt’ın renk anlatımı, Leonardo Da Vinci’nin chiaroscuro tekniğine daha yakındır. Ancak Rembrandt mavi rengi hiç kullanmamış, resimlerinde çoğunlukla beyaz rengi sarı, kırmızı, yeşil ve kahverengi renkler ile karıştırmıştır. (Per, 2012: 108; Friedman 2003: 85).

8. SONUÇ

Rönesans dönemi ile birlikte renk, tablonun perspektifine katılmış, ona derinlik kazandırarak ışık – gölge oyunları ile önemli bir rol üstlenmiştir. Rembrandt, resimlerindeki güçlü anlatımı ışık ve parlaklık ile oluşturmuş, en karanlık durağan temalara bile hareket duygusunu kazandırmayı başarmıştır. Böylece görsel anlamda son derece etkili dramatik eserler ortaya koymuştur. Resim tarihinde önemli bir yeri olan Rembrandt’ın “Dr Tulp’un Anatomi Dersi” isimli eseri anatomi bilimi ile resim sanatının estetik bir uyumla bir araya geldiği bir başyapıttır ve bugün birçok anatomi

kitabının kapağında boy göstermektedir. Işık ve gölgenin ustası olarak anılan Rembrandt'ın yetenekli ellerinde hayat bulan bu eser dün olduğu gibi bugün de birçok kişiyi etkilemekte ve görenleri kendisine hayran bırakmaktadır.

KAYNAKLAR

AFEK, A., FRIEDMAN, T., KUGEL C., BARS-HACK, I., LURİE, D.J., (2009). "Dr Tulp's Anatomy Lesson by Rembrandt: The Third Day Hypothesis", IMAJ, Vol. 11: 389-392

AKAR, M., (2007). "Sanatta Anatomi Çalışmaları", Türk Nöroşiruji Derneği Spinal ve Periferik Sinir Cerrahisi Öğretim ve Eğitim Grubu Bülteni, 34 (20-26)

FRIEDMAN, R.S., (2003). "Mystery of Color", L&M Publications, Florida. ss. 85

GÜRSES, N., (2010). "Televizyonun Görselleştirme Sürecindeki Görüntüsel Anlatım Öğeleri", Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, ART-E 05: 1-19

HAAS, L.F., (1992). "The Anatomy Lesson of Dr Tulp by Rembrandt (1606-69)", J Neurol Neurosurg Psychiatry. 55(11): 1001

IJPMA, F.F., VAN DE GRAAF, R.C., MEEK M.F., NİCOLAI, J.P., VAN GULIK, T.M., (2008). "The Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp Painted By Rembrandt in 1632", ANZ J. Surg, 78: 1059-1061

IJPMA, F.F., VAN DE GRAAF, R.C., NİCOLAI, J.P., MEEK, M.F., (2006). "The anatomy lesson of Dr. Nicolaes Tulp by Rembrandt (1632): a comparison of the painting with a dissected left forearm of a Dutch male cadaver", J Hand Surg Am, 31(6):882-91

RÜZGAR KAYIRHAN, N.R., DEMİRCAN, H., (2012). "Plastik Sanatlarda Adli Vaka İmgeleri", Adli Tıp Bülteni, 17(3): 19-24

KOPELMAN, L.M., DE VİLLE, K.A., (2003). "Rembrandt's Anatomy Lesson As a Metaphor for Education", Current Surgery, Vol. 60 No.2: 150-151

KRUGER, L., (2005). "The Scientific Impact of Dr. N. Tulp, Portrayed in Rembrandt's "Anatomy Lesson", Journal of the History of the Neurosciences, 14: 85-92

MASQUELET, A.C., (2005). "The Anatomy Lesson of Dr Tulp", Journal of Hand Surgery (British and European Volume), 30: 397-381.

MATHIASSEN, H., MAG, C., (2010). "Vile Bodies: The Anatomy Lesson of Dr. Tulp", The American Journal of Medicine, 123(5):476-7

PER, M., (2012). "Resim Sanatında Rengin Tarihsel Süreçte İncelenmesi", İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 2/ Sayı 4: 103-119

YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H., (2011). "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri", Ankara: Seçkin Yayınları.